

پژوهش‌های حقوقی

شماره ۱۳

هزار و سیصد و هشتاد و هفت - نیمسال اول

مقالات

- بهینه‌سازی قراردادهای بیع متقابل در صنعت نفت ایران
- قطعنامه ۱۸۳۵ شورای امنیت: زمینه و دورنما در برداشتی حقوقی
- موارد عدم تعهد بیمه‌گر در بیمه‌های اشخاص
- جرم‌انگاری انکار هولوکاست: مطابق یا مغایر حقوق بشر؟
- حوادث اتمی و اصول مسؤلیت مدنی
- قاعده منع توسل به زور پس از بحران اخیر اوستیای جنوبی

موضوع ویژه: حمایت حقوقی از اشخاص دارای معلولیت

- تحول گفتمانی: حق‌ها و آزادی‌های معلولان در آئینه حقوق بشر معاصر
- تأملی بر قانون جامع حمایت از حقوق معلولان
- حقوق آموزشی کودکان معلول در ایران: ضرورت همگامی با تحولات بین‌المللی
- سازوکارهای حمایت از حق اشتغال اشخاص دارای معلولیت
- حمایت از اشخاص دارای معلولیت در درگیری‌های مسلحانه
- نگاهی به حمایت از حقوق اشخاص دارای معلولیت در جامعه اروپا
- بازداشتگاه مناسب برای معلولان زندانی از منظر دیوان اروپایی حقوق بشر

نقد: لایحه قانون مجازات اسلامی

- آسیب‌شناسی لایحه قانون مجازات اسلامی از منظر عقلانیت گفتاری
- جایگاه بزه‌دیده در لایحه قانون مجازات اسلامی: نقد بزه‌دیده‌شناسانه باب کلیات
- مسؤلیت کیفری اشخاص حقوقی در لایحه قانون مجازات اسلامی
- واکاوی لزوم استیذان در قصاص

حمایت از اشخاص دارای معلولیت در درگیری‌های مسلحانه

پوریا عسکری*

چکیده: اشخاص دارای معلولیت به‌عنوان اقشار آسیب‌پذیری که از نارسایی‌های جسمانی و دماغی برخوردارند، برای بهره‌مندی از حیات خود نیازمند حمایت‌های خاص و ویژه‌ای می‌باشند که عمده این موارد در کنوانسیون حقوق اشخاص دارای معلولیت مورد توجه دولتها و جامعه بین‌المللی قرار گرفته است. با وجود این، دامنه اینگونه حمایت‌های خاص از دوران صلح فراتر می‌رود و اشخاص دارای معلولیت مطابق قواعد و عرفهای حاکم بر مخاصمات مسلحانه، در زمان جنگ نیز علاوه بر بهره‌مندی از حمایت‌های کلی مربوط به نظامیان و غیرنظامیان، از حمایت‌های خاص حقوق بین‌المللی بشردوستانه هم منتفع می‌گردند.

کلیدواژه‌ها: اشخاص دارای معلولیت، حقوق بین‌المللی بشردوستانه، حمایت‌های خاص، مخاصمات مسلحانه، قواعد استاندارد، کنوانسیون‌های ژنو

۱. مقدمه

مطابق آمارهای ارائه شده توسط سازمان ملل متحد، حدود ۶۵۰ میلیون نفر از جمعیت جهان، اشخاص دارای معلولیت هستند. این آمار مبین آن است که اشخاص دارای معلولیت بزرگترین اقلیت جهان می‌باشند که نمی‌توانند مانند سایرین از حیات و عمر خود

* دانشجوی دوره دکترای حقوق بین‌الملل دانشگاه علامه طباطبائی و مشاور حقوقی کمیته بین‌المللی صلیب سرخ

منتفع گردند. بر طبق همین آمار، ۲۰ درصد از فقیرترین مردم جهان را اشخاص دارای معلولیت تشکیل می‌دهند؛ در کشورهای در حال توسعه حدود ۹۸ درصد از کودکان دارای معلولیت به مدرسه نمی‌روند و از میان تعداد کل کودکان خیابانی در دنیا، ۳۰ درصد کودکان معلول هستند.^۱

آنچه از بررسی این آمارها به دست می‌آید، این است که اشخاص دارای معلولیت، برای آنکه بتوانند تا حدودی بر سختی‌های ناشی از معلولیت جسمی یا فکری خود غلبه کنند، باید مورد حمایت‌های خاص و ویژه‌ای قرار داشته باشند و این در حالی است که در بیشتر نقاط جهان، اشخاص دارای معلولیت از بسیاری از حقوق بشری که در اسناد بین‌المللی به آن توجه شده است، محروم‌اند. موازین بین‌المللی حقوق بشر همواره با تأکید بر کرامت انسانی بر مراعات حقوق بشر برای همگان و رهایی از تبعیضهای ناروا، اصرار دارند. از این‌روی ملاحظه می‌شود که زنان و کودکان و سایر اقشار آسیب‌پذیر مورد حمایت خاص اسناد بین‌المللی حقوق بشری قرار گرفته‌اند، تا از یک‌سو با اعمال تبعیضهای ناروا از حقوق خود محروم نشوند و از سویی دیگر با اعمال حمایت‌های خاص، دسترسی گروه‌های آسیب‌پذیر به حقوق مدنی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی تسهیل گردد. از جمله این گروه‌های آسیب‌پذیر، اشخاص دارای معلولیت می‌باشند که به‌طور خاص در کنوانسیون حقوق اشخاص دارای معلولیت^۲ و پروتکل الحاقی آن^۳، مورد توجه قرار گرفته‌اند. در مبحث اول این مقاله، به اختصار مروری بر کنوانسیون خواهیم داشت.

گروه‌های آسیب‌پذیر، در زمان مخاصمات مسلحانه نیز مورد حمایت‌های خاص حقوق بین‌الملل قرار می‌گیرند. حقوق بین‌المللی بشردوستانه به‌عنوان مجموعه‌ای از قواعد حقوق بین‌الملل که در زمان درگیری‌های مسلحانه، لازم الاجراست، علاوه بر قواعد کلی برای حمایت از غیرنظامیان و افراد خارج از صحنه نبرد، به‌طور خاص زنان، کودکان، سالخوردگان و اشخاص دارای معلولیت را مورد حمایت قرار می‌دهد. مبحث دوم این مقاله به بررسی حمایت‌های خاص حقوق بین‌المللی بشردوستانه از اشخاص دارای

1. <http://www.un.org/disabilities/>.

2. Convention on the Rights of Persons with Disabilities (A/Res/61/106)
<http://untreaty.un.org/English/notpubl/IV-15-english.pdf>

برای مشاهده ترجمه غیررسمی، نک: اداره حقوق بشر وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران،

کنوانسیون حقوق اشخاص دارای معلولیت، ترجمه محمد پورنجف.

3. Optional Protocol to the Convention on the Rights of Persons with Disabilities (A/Res/61/106).

معلولیت در مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و غیربین‌المللی می‌پردازد.

۲. مروری بر کنوانسیون حقوق اشخاص دارای معلولیت

سازمان ملل متحد از اوایل دهه هشتاد، موضوع حمایت از اشخاص دارای معلولیت را در دستور کار خود داشته است. در سال ۱۹۸۲، مجمع عمومی ملل متحد برنامه اقدام جهانی در خصوص افراد معلول^۴ را به تصویب رساند و نیز به منظور تشویق دولتها برای اجرای این برنامه دهه ۱۹۸۳ تا ۱۹۹۲ را به‌عنوان «دهه سازمان ملل متحد برای افراد معلول» نامگذاری نمود.^۵ در سال ۱۹۸۷ در جریان کنفرانس استکهلم که به منظور بررسی اقدامات صورت گرفته در راستای برنامه اقدام جهانی برگزار شده بود، دولتهای ایتالیا و سوئد برای اولین بار پیشنهاد تصویب یک کنوانسیون بین‌المللی برای حمایت از حقوق بشر اشخاص دارای معلولیت را مطرح نمودند که این پیشنهاد از سوی دولتها مورد استقبال قرار نگرفت. در سال ۱۹۹۱، مجمع عمومی ملل متحد اصول حمایت از افراد دارای بیماری‌های ذهنی و ارتقاء مراقبت روانی^۶ را به تصویب رساند. در دسامبر ۱۹۹۳، قواعد استاندارد برای یکسان‌سازی فرصتها برای اشخاص دارای معلولیت (قواعد استاندارد) از تصویب مجمع عمومی گذشت.^۷

«قواعد استاندارد» به‌عنوان مجموعه قواعد رفتاری سازمان ملل برای حمایت از اشخاص دارای معلولیت، مورد توجه دولتها قرار گرفت و بسیاری از قوانین ملی با تأسی به این قواعد استاندارد تدوین و یا تکمیل شد. همچنین «قواعد استاندارد» زمینه‌های طرح پیشنهادهای جدید برای تصویب یک کنوانسیون بین‌المللی برای حمایت از اشخاص دارای معلولیت را فراهم آورد. سرانجام مجمع عمومی در ۱۳ دسامبر ۲۰۰۶، کنوانسیون حقوق اشخاص دارای معلولیت و پروتکل الحاقی آن را با اجماع به تصویب رساند. این کنوانسیون که از ۳۰ مارس ۲۰۰۷ برای امضا و تصویب در اختیار دولتها بود،^۸ با گذشت ۳۰

4. World Programme of Action concerning Disabled Persons, Adopted by General Assembly Resolution 37/52, 3 December 1982.

5. General Assembly Resolution 37/53, 3 December 1982.

6. Principles for the Protection of Persons with Mental Illness and the Improvement of Mental Health Care, Adopted by General Assembly Resolution 46/119, 17 December 1991.

7. The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities, Adopted by General Assembly Resolution 48/96, annex, 20 December 1993.

۸. ماده ۴۲ کنوانسیون.

روز از تاریخ ارائه بیستمین سند تصویب^۹، در ۳ مه ۲۰۰۸ (۱۴ اردیبهشت ۱۳۸۷) همراه پروتکل الحاقی آن لازم‌الاجرا شد.

حقوق مورد حمایت در کنوانسیون عبارتند از: حق حیات، برابری نزد قانون، دسترسی به عدالت، آزادی و امنیت شخصی، آزادی از شکنجه و مجازات‌ها و رفتارهای غیرانسانی، آزادی از استثمار، خشونت و آزار و اذیت، حمایت از سلامت فردی، آزادی تردد و تابعیت، زندگی مستقل و حضور در جامعه، تحرک و جابه‌جایی شخصی، آزادی بیان، عقیده و دسترسی به اطلاعات، احترام به حریم خصوصی، احترام به خانه و خانواده، آموزش، بهداشت، توانبخشی و بازپروری معلولان، حمایت از حق کار و استخدام معلولان، حمایت از معیارهای کافی برای زندگی و حمایت‌های اجتماعی، مشارکت در زندگی سیاسی و عمومی، مشارکت در حیات فرهنگی و در نهایت برخورداری از اوقات فراغت و تفریح و امکانات ورزشی^{۱۰}.

مانند سایر اسناد بین‌المللی حقوق بشر، کنوانسیون حقوق اشخاص دارای معلولیت نیز کمیته‌ای را برای نظارت و بررسی گزارش‌های دولتهای عضو و نیز ترغیب همکاری‌های بین‌المللی ایجاد می‌نماید^{۱۱} و همچنین ضمن تأکید بر نظارت و اجرای ملی^{۱۲}، دبیرکل سازمان ملل متحد را امین معاهده^{۱۳} و همچنین مسؤول برگزاری کنفرانس دولتهای عضو قرار داده است^{۱۴}.

مطابق پروتکل اختیاری کنوانسیون، کمیته فوق‌الذکر (کمیته حقوق اشخاص دارای معلولیت) همچنین می‌تواند در صورت تصویب این پروتکل توسط دولتهای عضو این کنوانسیون، به شکایات فرد یا گروهی از افراد در خصوص نقض کنوانسیون نیز رسیدگی نماید^{۱۵}.

۹. ماده ۴۵ کنوانسیون.

۱۰. ماده ۱۰ و مواد ۱۲ الی ۳۰ کنوانسیون.

۱۱. مواد ۳۴ الی ۳۹ کنوانسیون.

۱۲. ماده ۳۲ کنوانسیون.

۱۳. ماده ۴۱ کنوانسیون.

۱۴. ماده ۴۰ کنوانسیون.

۱۵. نک: زیرنویس شماره ۳. برای مطالعه بیشتر در مورد کنوانسیون و پروتکل آن، نک:

From Exclusion to Equality-Realizing the Rights of Persons with Disabilities, United Nations, Geneva, 2007.

کنوانسیون حقوق اشخاص دارای معلولیت، علیرغم اینکه کنوانسیون حقوق بشری است، اما از بذل توجه به زمان مخاصمات مسلحانه و حقوق بین‌المللی بشردوستانه نیز غافل نمانده است، آنچنان‌که در مقدمه این کنوانسیون می‌خوانیم: «شرایط صلح و امنیت بر مبنای احترام کامل به اهداف و اصول مندرج در منشور ملل متحد و رعایت اسناد حقوق بشر جاری در مورد حمایت کامل از اشخاص دارای معلولیت، بویژه در مخاصمات مسلحانه و اشغال ضروری می‌باشد». در عین حال ماده ۱۱ کنوانسیون نیز در خصوص وضعیت‌های خطرناک و شرایط اضطراری انسانی بیان می‌دارد: «دولت‌های عضو باید مطابق تعهدات خود در چارچوب حقوق بین‌الملل از جمله حقوق بین‌المللی بشردوستانه و حقوق بین‌المللی بشر، تمامی تدابیر لازم را جهت تضمین حمایت و ایمنی شخصی اشخاص دارای معلولیت در وضعیت‌های خطرناک شامل درگیری‌های مسلحانه، شرایط اضطراری انسانی و وقوع بلایای طبیعی، اتخاذ نمایند».

آنچه از مفهوم این ماده به دست می‌آید آن است که اصولاً در موازین حقوق بین‌الملل و به‌طور خاص در حوزه حقوق بین‌الملل بشردوستانه، حمایت از اشخاص دارای معلولیت در مخاصمات مسلحانه مورد توجه قرار گرفته و از این‌روی کنوانسیون صرفاً از باب تأکید مجدد، دولت‌ها را به مراعات و تضمین حمایت از اشخاص دارای معلولیت در وضعیت مخاصمات مسلحانه، طبق تعهدات ناشی از حقوق بین‌الملل بشردوستانه فراخوانده و خود متذکر موارد و مصادیق آن نگردیده است. به عبارتی دیگر کنوانسیون تنها نسبت به بیان قاعده کلی تضمین حمایت و ایمنی اشخاص دارای معلولیت در زمان مخاصمات مسلحانه بسنده نموده است. حال باید دید موازین حقوق بین‌المللی بشردوستانه در این خصوص حاوی چه مطالبی می‌باشند.

۳. حقوق بین‌المللی بشردوستانه و حمایت از اشخاص دارای معلولیت

۳-۱. حمایت عام از مجروحان و بیماران

حقوق بین‌المللی بشردوستانه و به‌طور خاص کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹ و پروتکل‌های الحاقی ۱۹۷۷، تعهدات طرف‌های درگیری‌های مسلحانه را در حمایت از غیرنظامیان و افراد خارج از صحنه نبرد به صورت عام بازگو نموده‌اند و در عین حال برخی

افراد از جمله زنان، کودکان، سالخورده‌گان، خبرنگاران، ... و اشخاص دارای معلولیت مورد حمایت‌های خاص موازین بین‌المللی حقوق مخاصمات مسلحانه قرار دارند. اما پیش از آنکه بخواهیم موازین حقوق بین‌المللی بشردوستانه در حمایت از اشخاص دارای معلولیت در زمان درگیری‌های مسلحانه را بررسی نمائیم، باید این نکته را خاطرنشان شویم علی‌رغم آنکه کنوانسیون حقوق اشخاص دارای معلولیت وصف «طویل‌مدت بودن» معلولیت را شرط بهره‌مندی شخص معلول از این کنوانسیون دانسته است، موازین بین‌المللی حقوق بشردوستانه با توجه به شرایط جنگی، در کنار حمایت خاص از اشخاص دارای معلولیت، چتر حمایتی خود را بر سر بیماران و مجروحان جنگی نیز که ممکن است در خلال نبرد با دشمن دچار جرح و معلولیت شده باشند، گسترانیده است.

حمایت از مجروحان و بیماران از جمله قدیمی‌ترین قواعد بشردوستانه بین‌المللی است که علاوه بر ذکر در اسناد گوناگون بین‌المللی (بویژه کنوانسیون‌های اول و دوم ژنو ۱۹۴۹)، امروزه به‌عنوان قواعد عرفی نیز مورد شناسایی قرار گرفته است. بر طبق این قواعد، مجروحان و بیماران باید بدون فوت وقت از بالاترین حد ممکن خدمات پزشکی و مراقبت‌های لازم با توجه به شرایطشان بهره‌مند شوند و هر یک از طرف‌های درگیری باید بدون تأخیر همه تدابیر ممکن را برای جستجو، جمع‌آوری و تخلیه مجروحان و بیماران به‌کار بندد.^{۱۶}

علاوه بر اینگونه حمایت‌های مستقیم، مجروحان و بیماران به صورت غیرمستقیم نیز مورد حمایت موازین حقوق بین‌المللی بشردوستانه قرار دارند. به عبارتی دیگر نتیجه منطقی حمایت از کارکنان، اموال و اماکن پزشکی و بهداری توسط حقوق بین‌المللی بشردوستانه، حمایت غیرمستقیم از مجروحان و بیماران را در پی خواهد داشت.

مطابق قواعد حقوق مخاصمات مسلحانه کارکنان پزشکی که منحصراً به وظایف پزشکی گمارده می‌شوند باید در هر شرایطی مورد احترام و حمایت قرار گیرند. همچنین واحدهای پزشکی و بهداری و وسایل حمل و نقل پزشکی نیز مورد حمایت قرار دارند.^{۱۷}

16. Jean-Marie Henckaerts and Louise Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law*, v. I, Cambridge University Press, 2005, pp. 396-405, (Rules 109-111).

17. *Ibid.*, pp. 79-86, 91-104 (Rules 25, 28-30).

۳-۲. حمایت خاص از اشخاص دارای معلولیت

شرکت کنندگان در کنفرانس جهانی حقوق بشر که در سال ۱۹۹۳ در وین برگزار شد، در بیانیه پایانی کنفرانس و در برنامه اقدام آن نسبت به نقض گسترده حقوق غیرنظامیان و بویژه اشخاص دارای معلولیت در مخاصمات مسلحانه ابراز نگرانی نمودند و خواهان مراعات حقوق بین‌المللی حقوق بشردوستانه توسط طرفهای مخاصمات مسلحانه شدند.^{۱۸} در همین راستا اعضای نهضت بین‌المللی صلیب سرخ و هلال احمر نیز در بیست و هفتمین کنفرانس بین‌المللی نهضت که در سال ۱۹۹۹ در ژنو برگزار شد، ضمن تصویب برنامه اقدام نهضت برای سالهای ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۳، بر حمایت از حقوق خاص اشخاص دارای معلولیت در زمان درگیری‌های مسلحانه تأکید نمودند.^{۱۹}

پس ملاحظه می‌شود که پیش از کنوانسیون سازمان ملل متحد در مورد حقوق اشخاص دارای معلولیت نیز، جامعه بین‌المللی در قالب کنفرانسهای بین‌المللی به مراعات حمایت‌های خاص حقوق بین‌المللی بشردوستانه از اشخاص دارای معلولیت در زمان مخاصمات مسلحانه توجه نموده و اشخاص دارای معلولیت را مانند سایر اقشار آسیب‌پذیر از جمله زنان و کودکان، علاوه بر حمایت‌های عام، مشمول حمایت‌های خاص و ویژه حقوق بین‌المللی بشردوستانه قرار داده است. این امر در ماده ۱۶ کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹ به وضوح قید گردیده است. مطابق این ماده: «مجروحان و بیماران، همچنین معلولان و زنان باردار مورد حمایت و احترام خاص قرار خواهند گرفت». قاعده کلی بیان شده در این ماده که امروزه به‌عنوان یک قاعده عرفی در تمامی مخاصمات مسلحانه اعم از مخاصمات مسلحانه بین‌المللی یا غیربین‌المللی لازم‌الاجراست^{۲۰}، به تفصیل در اسناد بین‌المللی مربوط به حقوق بین‌المللی بشردوستانه تبیین شده است.^{۲۱}

به‌طور کلی از منظر حقوق بین‌المللی بشردوستانه، اشخاص مورد حمایت خاص و از جمله اشخاص دارای معلولیت «ذیحق به احترام شخص، شرافت، حقوق خانوادگی،

18. World Conference on Human Rights, Vienna, 14-25 June 1993, Vienna Declaration and Programme of Action, UN Doc. A/CONF.157/23, 12 July 1993, paras I(29) and II(63).

19. 27th International Conference of the Red Cross and Red Crescent, Geneva, 31 October – 6 November 1999, Res. I, Annex 2, Plan of Action for the years 2000-2003, Actions proposed for final goal 1.1, para. 1(a).

20. Jean-Marie Henckaerts and Louise Doswald-Beck, *op. cit.*, pp. 490-491 (Rule 138).

۲۱. برای مثال نک: مواد ۱۶، ۳۰، ۴۴، ۴۵، ۴۹ و ۱۱۰ کنوانسیون سوم ژنو ۱۹۴۹، مواد ۱۴، ۱۶، ۱۷، ۲۱، ۲۲، ۲۷.

۸۵، ۱۱۹ و ۱۲۷ از کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹ و ماده ۸ پروتکل اول الحاقی ۱۹۷۷.

اعتقادات و اعمال مذهبی، و عادات و رسوم خود می‌باشند و ... دولت متخاصمی که اشخاص مورد حمایت را در اختیار خود دارد با رعایت مقررات مربوط به وضع مزاج و سن و جنس آنان با همگی به‌طور مساوی و بدون هیچگونه تبعیض نامناسب از جمله از حیث نژاد یا مذهب یا عقاید سیاسی رفتار خواهد کرد»^{۲۲}. از اینرو دولت‌های عضو کنوانسیونهای ژنو ۱۹۴۹ در زمان صلح و یا طرفهای درگیری‌های مسلحانه پس از شروع جنگ باید در خاک خود و در صورت لزوم در اراضی اشغالی اماکنی را برای پناه دادن به افراد تحت حمایت و بویژه اشخاص دارای معلولیت از اثرات جنگ، اختصاص دهند و به طرق مختلف از جمله عقد موافقتنامه‌های خاص و یا دعوت از کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، برای شناسایی نقاط و اماکنی که دایر ساخته‌اند، اقدام نمایند^{۲۳}.

در موازین بین‌المللی حقوق بشردوستانه با توجه به وضع مزاجی خاص اشخاص دارای معلولیت، به تخلیه آنان از مناطق و نواحی محاصره شده^{۲۴} و نیز حمل و نقل و مداوای آنها، توجه خاصی صورت گرفته است. وسایط حمل و نقل زمینی، هوایی یا دریایی که به حمل و نقل مجروحین و بیماران و معلولان و ... اشتغال دارند، مورد حمله قرار نخواهند گرفت و مورد حمایت قرار دارند^{۲۵}. همچنین بیمارستانهایی که برای پرستاری معلولان و ... تشکیل می‌شوند، در هیچ مورد نباید مورد حمله قرار گیرند، بلکه در هر زمان باید توسط دول متخاصم محترم شمرده شده و حمایت شوند^{۲۶}.

علاوه بر موارد فوق، اشخاص دارای معلولیت ممکن است در جریان مخاصمات مسلحانه بین‌المللی و یا شرایط اشغال نظامی به‌عنوان اسیر جنگی و یا زندانی در اختیار طرف دیگر مخاصمه قرار گیرند که در هر مورد، حمایت‌های خاص حقوق بین‌المللی بشردوستانه در مورد آنان اعمال می‌گردد.

مطابق کنوانسیون سوم ژنو ۱۹۴۹، دولت بازداشت‌کننده باید با اسیران جنگی عموماً به یک نحو و بدون هیچگونه تبعیض ناشی از نژاد، ملیت، مذهب، عقیده سیاسی یا هر

۲۲. نک: مواد ۲۷ الی ۳۴ کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹ (بویژه ماده ۲۷).

۲۳. نک: ماده ۱۴ کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹.

۲۴. نک: ماده ۱۷ کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹.

۲۵. نک: مواد ۲۱ و ۲۲ کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹.

۲۶. نک: ماده ۱۸ کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹.

تبعیض دیگری که مبنی بر نظائر علل مزبور باشد، رفتار کند و در عین حال وضع مزاجی اسیر (و از جمله معلولیت وی) تعهدات حمایتی بیشتری را متوجه دولت بازداشت کننده می‌نماید^{۲۷}؛ از جمله آنکه دولت بازداشت کننده مکلف است کلیه اقدامات بهداشتی لازم را به منظور تأمین نظافت و سلامت بازداشتگاهها و جلوگیری از شیوع بیماری‌های واگیردار به عمل آورد^{۲۸} و بازداشتگاههای خود را به یک درمانگاه مناسب تجهیز کند^{۲۹}. در صورت لزوم باید اماکن مجزا برای بیماران مبتلا به اختلالات دماغی تخصیص داده شود و برای پرستاری معلولان دائمی و مخصوصاً برای ناپینایان و توانبخشی آنان تا زمانی که به میهن خود اعاده نشده‌اند، تسهیلات خاصی فراهم گردد^{۳۰}. هزینه‌های معالجه به انضمام هزینه‌های کلیه اشیاء لازم جهت حفظ سلامت اسیران جنگی به عهده دولت بازداشت کننده است^{۳۱}. به علاوه طرفهای درگیری مکلفند اسیران جنگی را که به شدت بیمار و یا شدیداً مجروح می‌باشند بدون ملاحظه تعداد یا درجه آنان، (و با کسب رضایت آنان در جریان مخاصمات) به میهن خود و یا یک کشور بی‌طرف، منتقل نمایند^{۳۲}.

کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹، بازداشت افراد مورد حمایت را در درگیری‌های مسلحانه بین‌المللی و یا در شرایط اشغال نظامی منتفی ندانسته^{۳۳} و از اینرو مقررات خاصی را برای رفتار با بازداشتیان تدوین نموده^{۳۴} و در این میان اشخاص دارای معلولیت را نیز مورد نظر داشته است. مطابق مفاد کنوانسیون، هر طرف مخاصمه که اشخاص مورد حمایت را بازداشت کند، مکلف است وسایل مراقبت آنان را به رایگان فراهم و پرستاری‌های پزشکی را که وضع مزاجی آنان ایجاب می‌نماید به آنها اعطا نماید^{۳۵}. دولت بازداشت کننده مکلف است همه نوع اقدامات لازم و ممکن را به عمل آورد که اشخاص مورد حمایت از

۲۷. نک: ماده ۱۶ کنوانسیون سوم ژنو ۱۹۴۹

۲۸. نک: مواد ۲۹ الی ۳۲ کنوانسیون سوم ژنو ۱۹۴۹ (بویژه ماده ۲۹).

۲۹. نک: ماده ۳۰ کنوانسیون سوم ژنو ۱۹۴۹.

۳۰. همان.

۳۱. همان.

۳۲. نک: بخش اول از باب چهارم کنوانسیون سوم ژنو ۱۹۴۹، مواد ۱۰۹ الی ۱۱۷ (بویژه مواد ۱۰۹ و ۱۱۰).

۳۳. نک: ماده ۷۹ کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹.

۳۴. نک: بخش چهارم از باب سوم کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹، مواد ۷۹ الی ۱۴۱.

۳۵. نک: ماده ۸۱ کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹.

بدو بازداشت در اماکنی سکونت داده شوند که دارای همه گونه تضمینات بهداشتی و سلامتی بوده و به بازداشتیان با توجه به آب و هوا و سن و جنس و وضع سلامت آنان لوازم خواب مناسب و روانداز به اندازه کافی داده شود.^{۳۶} نقل و انتقال بازداشتیان همواره با اصول انسانیت صورت خواهد گرفت و به‌طور کلی با راه‌آهن یا با وسائط نقلیه دیگر به نحوی که لاقبل نظیر کیفیت حمل و نقل نیروهای دولت بازداشت کننده باشد، انجام خواهد شد و چنانچه استثنائاً بنا شود که انتقال بازداشتیان، پیاده صورت گیرد این مسئله فقط در صورتی مجاز شمرده شده که وضع مزاجی آنان اجازه دهد^{۳۷} و در هر حال بازداشتیان بیمار و مجروح و دارای معلولیت و زنان جدیداً وضع حمل نموده مادام که سلامت مزاجشان ممکن است بر اثر مسافرت به خطر افتد، انتقال نخواهند یافت مگر آنکه شرایط جدی امنیتی انتقالشان را ایجاب نماید.^{۳۸}

کنوانسیون چهارم ژنو، دولت بازداشت کننده را طبق شرایط و ضوابط خاصی محق به اعمال مجازاتهای جزائی و انتظامی بر بازداشتیان نموده است^{۳۹} اما در هیچ حال مجازاتهای انتظامی نباید خلاف انسانیت یا توأم با خشونت یا خطرناک برای سلامت بازداشتیان باشد و باید به هنگام تعیین مجازات، سن و جنس و وضع مزاجی بازداشتیان در نظر گرفته شود.^{۴۰}

هر شخص بازداشتی به محض اینکه علت بازداشت مرتفع شود^{۴۱} و یا در اسرع وقت پس از ختم مخاصمات^{۴۲} یا پایان دوره اشغال^{۴۳}، آزاد خواهد شد. از این گذشته طرفهای درگیری سعی خواهند کرد که در جریان مخاصمات موافقتنامه‌هایی برای آزادی و اعاده به میهن و بازگشت به محل اقامت یا بستری شدن در بیمارستان در یک کشور بی‌طرف نسبت به بعضی طبقات بازداشتیان مخصوصاً...، مجروحین و بیماران و بازداشتیانی که

۳۶. نک: ماده ۸۵ کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹.

۳۷. نک: ماده ۱۲۷ کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹.

۳۸. همان.

۳۹. نک: فصل نهم از بخش چهارم از باب سوم کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹، مواد ۱۱۷ الی ۱۲۶.

۴۰. نک: ماده ۱۱۹ کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹.

۴۱. نک: ماده ۱۳۲ کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹.

۴۲. نک: ماده ۱۳۳ کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹.

۴۳. نک: ماده ۱۳۴ کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹.

مدت مدیدی در اسارت بوده‌اند، منعقد سازند.^{۴۴}

۴. سخن پایانی

مطالب ارائه شده در این مقاله ما را به این نتیجه رهنمون می‌سازد که موازین بین‌المللی حقوق بشردوستانه با توجه به وضعیت مزاجی اشخاص دارای معلولیت، آنها را مورد حمایت‌های خاص قرار می‌دهد تا در حد امکان از آثار سوء جنگ نسبت به این افراد کاسته شود. حمایت از اشخاص دارای معلولیت در جریان مخاصمات مسلحانه، همواره مورد تأکید جامعه بین‌المللی قرار داشته و حتی می‌توان گفت پیش از آنکه حقوق اشخاص دارای معلولیت در زمان صلح تدوین شود، حقوق این افراد به‌عنوان یکی از اقشار آسیب‌پذیر در زمان درگیری‌های مسلحانه در سطح ملی و بین‌المللی قوام یافته بود.^{۴۵} این نکته را نیز نباید از نظر دور داشت که نظام‌های بین‌المللی حقوق بشر و حقوق بشردوستانه در مواردی با یکدیگر همپوشانی دارند و بنابراین، حال که اشخاص دارای معلولیت بویژه پس از تصویب کنوانسیون سازمان ملل متحد در خصوص حقوق این اشخاص، از مجموعه حقوق مدونی در زمان صلح برخوردار شده‌اند، این مجموعه حقوق تا حد زیادی در زمان مخاصمات مسلحانه نیز اعمال می‌گردد.

در پایان ذکر این نکته نیز لازم است که پذیرش کنوانسیون حقوق اشخاص دارای معلولیت توسط جمهوری اسلامی ایران که از جمله اعضای مهمترین اسناد بین‌المللی حقوق بشر و حقوق بشردوستانه می‌باشد، می‌تواند گامی مهم در راستای احقاق حقوق هموطنان دارای معلولیت و جانبازان محسوب شود.

۴۴. نک: ماده ۱۳۲ کنوانسیون چهارم ژنو ۱۹۴۹.

۴۵. برای مشاهده مجموعه قوانین و مصوبات داخلی در این زمینه، نک:

Jean-Marie Henckaerts and Louise Doswald-Beck, *op. cit.*, v. II, pp. 3147-3150.

JOURNAL OF LEGAL RESEARCH

VOL. VII, No. 1

2008-1

Articles

- Improvement of Buy Back Contracts in Iran's Oil Industry
- UNSC Resolution 1835: Its Bases and Perspectives
- Exclusion Clauses in Personal Insurances
- Human Rights and Criminalization Holocaust Denial: Conflict or Compatibility?
- Nuclear Incident and Principles of Civil Liability
- Prohibition of the Use of Force and the South Ossetia Crisis

Special Issue: Legal Protection of Persons with Disabilities

- Change of Discourse: People with Disabilities and the Contemporary Human Rights
- Reflections on Iranian Comprehensive Code for Protection of the Disabled Persons
- The Right of Children with Disabilities to Education in Iran
- Mechanisms to Protect "The Right to Work" of Persons with Disabilities
- Protection of Persons with Disabilities in Armed Conflicts
- Reflections on Protection of the Rights of People with Disabilities in European Community
- European Court of Human Rights and Appropriate Prison for Persons with Disabilities

Critique: The Draft of Iranian Penal Code

- A Pathology of the Draft of Islamic Penal Code in the light of Speech Rationality
- The Place of Victim in the Draft of Islamic Penal Code
(A Victimological Analysis on Articles 111-1 to 166-2)
- Criminal Responsibility of Legal Persons in the Draft of Islamic Penal Code
- Some Reflections on Permission in *Qesas*

ISSN: 1682-9220

S. D. I. L.

The S.D. Institute of Law

Research & Study